

“AGANTA BURİNA BURİNATA” İSİMLİ ROMANIN ÇALIŞMA İLİŞKİLERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ¹

Büşra Soydemir²

ORCID: 0000-0002-8026-1694

Osman Kürşat Acar³

ORCID: 0000-0002-1961-645X

Öz

Bu çalışmada, Türkiye emek tarihi açısından, denizcilik sektöründe çalışan işçilerin çalışma koşullarının, Halikarnas Balıkçısı'nın Aganta Burina Burinata isimli romanı aracılığıyla değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Denizcilik oldukça zorlu ve tehlikeli sınıfta yer alan bir çalışma alanı olmasına rağmen literatürde bu alana ilişkin çalışmaların yetersiz oluşu dikkati çekmektedir. Bu açıdan, emek tarihi araştırmalarında bir bilgi kaynağı olarak edebi eserlerin de birer referans ya da yardımcı kaynak olarak kullanılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Halikarnas Balıkçısı'nın Aganta Burina Burinata isimli eseri, toplumsal olgularla birlikte, çalışma yaşamına ve şartlarına ilişkin verileri gerçekçi bir gözlemlerle aktarmasından ve sosyal politikanın alanı olan birçok konuyu barındırmasından dolayı seçilmiştir. Nitel araştırma yönteminin benimsendiği bu çalışmada, ele alınan eser aracılığıyla hem eserin kaleme alındığı dönem hem de denizde çalışma ilişkileri kapsamlı bir incelemeye tâbi tutulmaktadır. Bahse konu edilen eser, “Çalışma Koşulları”, “İşçi-İşveren İlişkileri”, “Toplumsal Yapı ve İlişkiler”, “İş Kazaları”, “Ücret” ve “Toprakta ve Denizde Çalışma İlişkileri” başlıkları üzerinden analiz edilerek, denizcilik alanında istihdam edilen emekçilerin çalışma ve yaşam koşullarıyla birlikte emek süreçleri analiz edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Çalışma İlişkileri ve Edebiyat, Denizde Emek, Halikarnas Balıkçısı.*

Atıf için: Soydemir, B., Acar, O.K., (2023). “Aganta Burina Burinata” İsimli Romanın Çalışma İlişkileri Açısından Değerlendirilmesi, *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 34, ss. 379-405

- 1 Bu çalışma birinci yazarın “Çalışma Hayatında Emek: 1980 Öncesi Türk Edebiyatına Yansımaları” başlıklı Yüksek Lisans Tezinden üretilmiştir. 4943-YL1-17 numaralı proje kapsamında Süleyman Demirel Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) Koordinasyon birimi tarafından desteklenmiştir.
- 2 Öğretim Görevlisi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Düziçi Meslek Yüksekokulu, Osmaniye
- 3 Doçent Doktor, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Isparta

Evaluation of the Novel Named as "Aganta Burina Burinata" in Terms of Labor Relations

Abstract

This study aims to evaluate the working conditions of maritime workers in terms of labor history in Turkey through the novel Aganta Burina Burinata by the Fisherman of Halicarnassus. Although seafaring is a very challenging and hazardous field of work, it is noteworthy that there are insufficient studies on this field in the literature. In this context, there is a need to use literary works as a reference or auxiliary source of information in labor history research. Fisherman of Halicarnassus' Aganta Burina Burinata was chosen because it conveys data on working life and conditions with a realistic observation along with social facts and contains many subjects that are in the field of social policy. In this study, in which the qualitative research method is adopted, both the period in which the work was written and labor relations at sea are subjected to a comprehensive analysis. The work in question is analyzed under the headings of "Working Conditions", "Employer-Employee Relations", "Social Structure and Relations", "Occupational Accidents", "Wages" and "Labor Relations on Land and at Sea", and the working and living conditions of the laborers employed in the maritime field and their labor processes are analyzed.

Key Words: *Labour Relations and Literature, Labor at Sea, Fisherman of Halicarnassus.*

GİRİŞ

Çalışma ilişkilerinin, içerisinde bulunulan dönem açısından değerlendirilebilmesi ve doğru analiz edilebilmesi bakımından emek tarihi araştırmaları önemli bir yere sahiptir. Zira geçmişten günümüze olan tarihsel sürecin analiz edilmesi hem bugün hem de gelecekte, çalışma ilişkilerinin değerlendirilmesi noktasında mühimdir. Emek tarihi çalışmalarında genel olarak resmi verilere başvurulduğu gözlemlenmektedir. Bu çalışmada ise edebi eserlerin de tarih araştırmalarında alternatif birer bilgi kaynağı olarak kullanılabileceği düşüncesi ile denizde çalışma ilişkilerinin tarihsel perspektifte incelenmesi amacıyla edebi bir eser üzerinden inceleme gerçekleştirilmiştir. Zira emek tarihine ilişkin verilerin, gözlemlerin ve bulguların, gerçekçi bir anlatımla kaleme alınan edebi eserlerde yer alan bilgilerle, tasvirlerle ve gözlemlerle örtüştüğü söylenebilir. Bu yönüyle esasen edebi eserler, belirli bir dönem yansıtan toplumsal olgu ve olaylarla ilgili olarak sosyal bilimcilerin başvurduğu kaynaklar arasında gelmektedir. Nitekim kurgusal edebi metinler bile içinde bulunulan şartlar dâhilinde, yani belli bir zaman, mekân ve konu çerçevesi içerisinde kaleme alındığından dolayı bir dönemi farklı yönleriyle araştırabilmek adına başvurulmuş kaynaklardır. Emek tarihi çalışmalarında birer alternatif bilgi kaynağı olarak kullanılacak edebi eserler, bu bağlamda, emeğin ve emekçilerin tarihinin araştırılmasına farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Zira Hacısalihioğlu'nun da belirttiği gibi; “...edebi metinlerin, tüm sınırlılık ve imkanlarıyla, nesillerden nesillere aktardıkları birikimleri ve kapsayıcı etkileşimleriyle göz ardı edilemeyecek ölçüde, oldukça zengin bir alan sundukları açıktır.” (2020, s. 237).

Cumhuriyet sonrası dönemde veya Erken Cumhuriyet Döneminde işçilerin fabrikada, tarımda (bitkisel üretime dayalı) ve madende görünürlüğü üzerine çeşitli çalışmalar yapılmış ve emek tarihi bir disiplin olarak Türkiye’de çoğunlukla sayılan bu tipolojiler dâhilinde ele alınmıştır. Ancak emek tarihi çalışmalarında denizde çalışma ilişkileri üzerine gerçekleştirilen araştırmaların yeterli olmadığını söylemek mümkündür. Türkiye’de balıkçılık sektörüne ve bu alanda çalışma ilişkilerine dair sosyal bilimlerdeki literatüründeki eksikliği Ulukan (2016, s. 116) şu şekilde dile getirmektedir:

“(...) balıkçılık sektörü ile ilgili sayıca az olan çalışmaların da daha çok fen edebiyat fakülteleri, deniz bilimleri veya su ürünleri fakültelerinin bölümleri tarafından yapıldığı saptanmıştır. Ne yazık ki sosyal politika veya çalışma ilişkileri alanında konuyla ilgili Türkçe literatüre rastlanmamıştır. Benzer durum devlet politikalarında da

izlenmektedir. Örneğin 9. ve 10. Kalkınma Planları balıkçılık özel ihtisas komisyonu raporları incelendiğinde çalışanlara yönelik herhangi bir kısmın ayrılmadığı görülmektedir.”

Dolayısıyla, eksik bir araştırmaya konu olan denizde çalışma ilişkilerine dair emek tarihinin araştırılabilmesi açısından romanlar, nitelikli betimsel bir içerik ve daha geniş bir kavrayış sunmaktadır. Türkiye’de denizde emeğin ele alındığı edebi eserlerin 1940’lı yıllarda ortaya çıktığı dikkat çekmektedir. Özellikle Toplumcu Gerçekçi edebiyat akımı temsilcileri arasında yer alan ve Halikarnas Balıkçısı olarak tanınmış olan Cevat Şakir Kabaağaçlı, deniz işçilerine ve onların yaşam mücadelelerine, eserlerinde gerçekçi bir şekilde yer vermiştir. Bu açıdan, Halikarnas Balıkçısı’nın 1946 yılında kaleme almış olduğu “Aganta Burina Burinata” isimli eseri, denizde çalışma ilişkileri açısından sosyal politikanın konu aldığı birçok olguyu barındırmaktadır.

Araştırmanın amacı, emek tarihi açısından deniz işçilerine yönelik bir perspektif sunabilmek ve denizde çalışma ilişkilerine dair bilgilerin elde edilmesinde edebi eserlerin de yardımcı bir kaynak olabileceğine dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, Halikarnas Balıkçısı’nın eserleri aracılığıyla Türkiye’de edebiyat ve çalışma ilişkileri arasındaki ilişkinin ortaya konulması ve çalışmaya konu olan eserin analiz edilmesi hedeflenmektedir. Halikarnas Balıkçısı’nın birçok eserinin ana teması deniz ve deniz işçileridir. Ancak gerçekleştirilen okumalar neticesinde elde edilen verilerin, çalışma ilişkileri açısından incelenmesi ve olay örgüsünün çalışma ilişkileri bağlamında detaylı değerlendirilebilmesi için Aganta Burina Burinata eseri zengin bir içerik sunmaktadır. Bu kapsamda, yapılan inceleme sonucunda elde edilen veriler, “Çalışma Koşulları”, “İşçi-İşveren İlişkileri”, “Toplumsal Yapı ve İlişkiler”, “İş Kazaları”, “Ücret” ve “Toprakta ve Denizde Çalışma İlişkileri” başlıklarıyla sınıflandırılmakta ve analiz edilmektedir.

1. Edebiyat ve Emek

Ernst Fischer, “Sanat, bir toplumun yaşama gücüdür.” ifadesi ile sanat ve toplum arasındaki ilişkiyi vurgulamaktadır. Şüphesiz ki hem bugün hem de tarihsel süreçte, insanların yaşamlarına dair kalıcı izlere rastlanması açısından sanat önemli bir yere sahiptir (Özkale, 2000, s. 20-24). Bu araştırma kapsamında sanat eserlerine bakıldığında, sosyal yaşamın vazgeçilmez bir parçası olan “çalışma” olgusu da yer almaktadır. Salt çalışma olgusu penceresinden bakıldığında ise, sinemadan tiyatroya, edebiyattan müziğe sanatın birçok dalında çalışma yaşamına dair izlere rastlayabilmek mümkündür (Makal, 2008: 18). Diğer sanat dalları içerisinde ayrı ve önemli bir

yere sahip olan edebiyat ise (Ercilasun, 2013, s. 313), günümüze olduğu kadar, tarihsel dönemlere de bir ışık tutmakta ve geçmiş zaman dilimlerinde yaşanmış olaylara ilişkin bilgilerin, gelecek zamanlara aktarılmasını sağlamaktadır (Önal, 2011, s. 7). Hatta Friedrich Engels, Margaret Harkness’a yazdığı ünlü mektubunda Fransız toplumu ve tarihi hakkında Balzac’tan, dönemin tarihçileri, ekonomistleri ve istatistikçilerinden öğrendiğinden daha fazlasını öğrendiğini belirtmektedir (Marx ve Engels’ten aktaran Petrey, 1988, s. 448).

Sosyal bilimlere farklı bir yaklaşımın sunulması ve bireye, topluma ve birey-toplum ilişkisine dair bir bilgi alanı olarak sosyal bilimlerde eksik kalan alanların tamamlanabilmesi ve yine bireyin, toplumun ve onların diyalektik ilişkisinin ortaya çıkartılabilmesi noktasında -bir bilgi biçimi olarak- edebiyattan faydalanmak mümkündür (Cengiz, 2009, s. 2). Bu açıdan Makal (2020, s. 1) emek çalışmaları ve sanat arasındaki ilişkiyi şu ifadeleriyle açıklamaktadır:

“İşçi sınıfının doğuşu, nicel ve nitel açıdan gelişmesi ve varlık kazanması, başta ücret, çalışma süreleri ve işçi sağlığı-iş güvenliği olmak üzere çalışma koşulları ile yaşama koşulları, sendikal örgütlenme ve iş mücadelesi konuları; akademik araştırmalar yanında, sanat eserlerinde de başlangıçtan bu yana yansımaları buluyor. Sanatın, bir taraftan sosyal politika alanında geçmişte yaşananlar ile sorunları sanatçının düşünsel-duygusal prizmasından ve sanatsal kurgusundan geçmiş biçimiyle günümüze ve geleceğe yansıtma gibi bir işlevi var.”

Edebiyat ve edebiyat tarihi, Makal’ın da ifade ettiği gibi toplumsal ilişkileri yansıtması açısından oldukça önemlidir. Bu noktada, Türkiye üzerinden bir değerlendirme yapılacak olunursa, pek çok yönüyle analiz edilen Cumhuriyet dönemi; demokrasiye geçiş süreci, modernleşme, kadın hakları, kırsal kesimlerden kentlere göç gibi birçok olguyu barındırmaktadır. Belli dönemlere ilişkin olarak, resmi veriler, birçok kayıt ve fotoğraflar, istatistikler, belgeseller, nüfus kayıtları gibi üzerinden sonuçlar çıkarılabilecek çok sayıda bilgi mevcuttur. Ancak insan toplulukları sadece tarihle, matematikle, coğrafya ve siyasi olaylarla anlaşılabilir. Bu süreçler içerisinde bireylerin; duygu ve düşünceleri, umutları, hissettikleri mutluluk/mutsuzluk hâlleri kaydedilebilecek olgular değildir. Kaydı tutulamayan bütün bu duyguların ve yaşamların kaydını ise edebi eserlerde görmek mümkündür. Roman türünde kaleme alınmış eserler ise detaylı bir anlatımdan dolayı bu noktada daha etkilidir. Bu nedenle, geçmişin imgesini, toplumsal hayatı ve

o hayatın içerisinde yer alan insanların hikayelerini yeniden canlandırma noktasında romanlar birer başvuru kaynağıdır. Bu açıdan bir toplum üzerine inceleme gerçekleştirirken, çeşitli belgelerin yanı sıra edebi metinlerden faydalanmalı ve toplumsal dinamikler de göz önünde bulundurulmalıdır (Türkeş, 2011, s. 148). Bu çalışma kapsamında, Ömer Türkeş'in belirttiği gibi, işçilerin çalışma ve yaşam koşullarına, nasıl süreçlerden geçtiklerine ve içerisinde buldukları ruh hallerinin anlaşılabilmesine yönelik yapılacak olan tahlillerde, en etkili araçlardan birisi romanlardır. Zira tarihi bir dönem içerisinde yaşanan ekonomik ve siyasal dönüşüm ve uygulamaların nasıl gerçekleştiği ve tarih sahnesinde nasıl izler bıraktığına dair birçok kaynağa ulaşmak mümkün iken; toplumsal dönüşümler esnasında bireylerin ve özellikle de farklı zamanlarda, farklı çalışma koşulları içerisinde yer almakta olan işçilerin yaşamış oldukları deneyimlere ilişkin bilgilere ulaşmak oldukça zordur. Bu açıdan, asıl özneye ulaşabilme noktasında sosyal bilimlerle edebiyat arasındaki ilişkinin önemini altını çizmekte fayda vardır (Müftüoğlu ve Hacısalihoğlu, 2008, s. 49).

Genel olarak, edebiyat ve edebiyatın bir parçası olan romanların, siyasi aydınlanma ve toplumsal dönüşümün potansiyel aracı olarak kullanıma açık olduğunu da söylemek mümkündür (Felski, 2019, s. 16). Zira Marksist kuramcı Georg Lukács'tan esinlenerek, Lucien Goldmann'ın geliştirmiş olduğu, "diyalektik oluşumsal yapısalci yazın/roman toplumbilimi inceleme yöntemi" de 'yapıt, bireyin değil toplumun bir anlatımıdır' düşüncesinden yola çıkmaktadır. "Lukács'a koşturarak Goldmann da kapitalist toplumsal/ekonomik yapı ile roman türü yapısı arasında çok sıkı yapısal türdeşlikler olduğunu ileri sürer. Bu bağlamda, içinden geldiği toplumun bir parçası olan yazar, yazınsal yaratısında bilinçli ya da bilinçsiz olarak bu toplumsal yapıyı yansıtır." (Tilbe ve Tilbe, 2015, s. 188). Araştırmaya konu olan işçi sınıfının edebiyata ve edebiyat özelinde romanlara yansımalarına dünya genelinde bakıldığında, farklı zaman dilimlerinde, farklı şekillerde eserlerde yer verildiği görülmektedir (Hacısalihoğlu, 2008, s. 41). Bu noktada, İngiltere'de Endüstri Devrimi sonrasında yaşanan sosyal sorunları ele alan Dickens'in, "Zor Zamanlar" isimli romanı ve bu romanda yer alan fabrika ortamı, iş kazaları, sendikal örgütlenme gibi konuların işlenmiş olması bir örnek olarak gösterilebilir. Başka bir ülkede 19. yüzyılda yaşanan sorunları farklı yönleri ile aktaran Zola; Çarlık Rusyası'nın çalışma ilişkilerine ve sosyal hayatına ilişkin gözlemlerini aktaran Gorki gibi isimlerle birlikte 20. yüzyılın ilk yıllarından itibaren Jack London, Upton Sinclair gibi yazarlar, "sosyal protest roman" olarak tanımlanabilecek türde eserleri kaleme almışlardır (Makal, 2008, s.

18-19). John Steinbeck’in, 1929 Ekonomik Buhranı sonrasında, topraklarını bırakıp göç etmek mecburiyetinde olan ve işçileşen çiftçileri ele aldığı “Gazap Üzümleri”, tarım işçilerini konu aldığı “Bitmeyen Kavga”; Gladkov’un kaleme aldığı “Fabrika (Çimento)” romanı ve Emile Zola’nın maden işçilerini anlattığı “Germinal” yine işçilerin ve çalışma ilişkilerinin anlatıldığı eserler arasında yer almaktadır (Hacısalihoglu, 2008, s. 41).

Türk edebiyat tarihi açısından bakıldığında ise Fethi Naci, romanlarda işçilerin yeterli bir şekilde yer almadığına değinmiş ve bu durumun nedenini toplum yapısıyla ilişkilendirmiştir. Fethi Naci’ye göre bu durum, Türkiye’nin bir tarım ülkesi oluşuyla birlikte sanayileşmede geç kalınması, işçi sınıfının ve problemlerinin ortaya çıktığı dönemlerde Türk yazarlarının, işçi sınıfını ve işçi sınıfının yaşamakta oldukları sorunları görececek “toplumsal ve tarihsel göz”den yoksun olmalarıyla ilgilidir (Naci, 2007, s. 33). Ancak yine de farklı dönemlerde Türkiye’deki çeşitli sektörlerle ve çalışma hayatına dair izlenimleri, değişik türde kaleme alınmış olan edebi eserlerde görmek mümkündür. Kaleme alınan bu eserlere Osmanlı döneminde de rastlanılmaktadır. Refik Halit Karay’ın bir ipek fabrikasını konu alan “Memleket Hikâyeleri” isimli eserinde yer alan 1909’da kaleme alınan Hakkı Sükût isimli öyküsü ve Türk edebiyatında ilk defa işçi sınıfının konu alındığı Mahmut Yesari’nin “Çulluk” isimli romanı gibi eserler başlıca verilebilecek örnekler arasında yer almaktadır (Makal, 2008, s. 21-22).

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında Köy Enstitülerinin ve öğretmen okullarının yaygınlaştırılarak, köy çocuklarının devlet okullarında okutulmaya başlamasıyla, Anadolu’yu içeriden bir bakışla tasvir eden eserler kaleme alınmıştır (Kıbrıs, 2004, s. 84). Bu yıllarda Türkiye’de sınıflaşmanın ve siyasi rejimlerin ortaya çıkartmış olduğu olay ve olgular romanlara yansımış (Moran, 1997, s. 12) ve genel olarak edebi eserlerin çizgisi, siyasal değişimlerle beraber toplumsal açıdan görünümünün de aktarılması yönünde şekillenmiştir (Ünlü, 2009, s. 197). Özellikle Toplumcu Gerçekçi edebiyat akımıyla birlikte, toplumsal sorunlar, sanatsal bir şekilde edebi eserlere yansıtılmıştır (Cengiz, 2015, s. 37). Toplumcu Gerçekçi edebiyat akımıyla birlikte yazarlar, eserlerinde işçi sınıfına ve sınıf problemlerine yer vermiştir. Köyden kente gerçekleşen göçlerin etkisi ile “şehirde yaşayan küçük insanların hayatlarını” eserlerinin ana konusu olarak ele almışlardır (Kayabaşı, 2011, s. 6).

Sosyal politikanın konusu olan birçok olguyu ve çalışma ilişkilerinin çeşitli yönlerini eserlerine yansıtan Toplumcu Gerçekçi edebiyat akımı temsilcilerinden; yaşamının büyük bir kısmını, fabrika işçileriyle, ırgatlarla, yoksul mahallelerde yaşayan insanlarla geçiren ve eserlerinde gözlemlerini doğrudan

aktaran Orhan Kemal ilk akla gelen isimlerdendir (Özyalçiner, 2012, s. 141). İlk Toplumcu Gerçekçi yazarlardan olan ve çalışma ilişkilerini farklı yönleriyle gözlemleyip kaleme alan Reşat Enis Aygen ise özellikle Anadolu insanının zorluklarla dolu yaşam savaşını gözlemlemiştir (Sarıçiçek, 2006, s. 76). İnsana ve topluma dair sorunları eleştirel bir şekilde kaleme alan Sabahattin Ali ve birçok hikâye, tiyatro ve roman eseriyle Türk edebiyatında değerli bir yere sahip olan Necati Cumalı ve köyü, köye dair olanları kentliye anlatmayı amaç edinmiş olan Fakir Baykurt topluma farklı açılardan ayna tutmuştur (Kocabıyık, 2006, s. 7- 11). Köy ve Anadolu insanının sorunlarının nedenlerine ilişkin araştırma yapılması gerektiği düşüncesi ile eserlerini kaleme alan Samim Kocagöz (Hızlan, 2001, s. 340); Anadolu'da yaşanan sıkıntıları, doğası ve gelenekleriyle birlikte eserlerine aktaran Yaşar Kemal; deneyim ve gözlemlerine dayanarak, halkın yaşayışını kaleme alan Kemal Bilbaşar; bireysel ve toplumsal açıdan yaşanan aksaklıklardan mizahi çıkarımlarda bulunarak anı, öykü, fıkra gibi çeşitli türlerde eserleri kaleme alan Aziz Nesin; doğayı, köyü, köylüyü anlatan Talip Apaydın (Ünlü, 2009) gözlemci-toplumcu bir yazar olarak bilinen, "Mizah bir tavidir, tutumdur, davranıştır." diyen Rıfat Ilgaz (Bezirci, 2013, s. 130), 1960'lı yıllarda birçok aydını, sinemacıyı, sosyoloğu, edebiyatçıyı etkilemiş olan, Anadolu insanını gerçekçi yönleriyle yansıtan Kemal Tahir (Hızlan, 2006, s. 147) ve Muzaffer İzgü, Dursun Akşam, İlhan Tarus, Abbas Sayar, Faik Baysal ve çalışma kapsamında ele alınan Aganta Burina Burinata romanıyla birlikte pek çok eser kaleme alan Halikarnas Balıkcısı gibi pek çok isim Toplumcu Gerçekçi edebiyat akımına dair çizgileri, kaleme almış oldukları eserlerinde yansıtmışlardır.

Genel olarak Toplumcu Gerçekçi edebiyat akımı çizgisinde olan yazarların eserleri ile işçi sınıfına/çalışma yaşamına dair bilgileri barındıran eserler incelendiğinde, tarım, fabrika ve madencilik alanlarında çalışan emekçilerin yaşamları ön plandadır. Emek tarihi çalışmalarına bakıldığında da gerçekleştirilen çalışmalar ağırlıklı olarak bu alanlar üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu açıdan, bu çalışmanın amaçlarından birisi de denizde çalışma ilişkileri, deniz işçiliği konusuna hem emek tarihi hem de edebi çalışmalar perspektifinden bir bakış açısı sunabilmektir. Deniz teması, geçmişten günümüze edebi eserler açısından önemli bir yere sahiptir (Gider, 2017, s. 23). Deniz temasının farklı zamanlarda, farklı türlerde kaleme alınan eserlerde ele alındığı bilinmektedir. Fakat denizde çalışma yaşamının ele alındığı eserlerin -ulaşılabilen kaynaklar ölçüsünde- sayıca çok olduğunu söylemek güçtür. Victor Hugo'ya ait "Deniz İşçileri" romanı, dünya edebiyatında akla gelen ilk eserlerden birisidir. Türkiye'de ise deniz teması farklı zaman

dilimlerinde edebi eserlerde ele alınan bir konu olmuş olmakla birlikte denizde çalışma ilişkilerine yönelik eserler, ulaşılabilen bilgiler dâhilinde Toplumcu Gerçekçi edebiyat akımı içerisinde yer alan yazarların eserleri ile sınırlı kalmıştır. Bu bağlamda, denizde çalışma ilişkilerinin incelenebilmesi ve gerçekleştirilen okumalar neticesinde denizde emeğe yönelik zengin bir içerik sunması açısından ilgili çalışma Halikarnas Balıkçısı'nın Aganta Burina Burinata eseri ile sınırlandırılmıştır.

2. Halikarnas Balıkçısı ve Eserleri

Asıl ismi Cevat Şakir Kabaağaçlı olan Halikarnas Balıkçısı, deniz ve insan sevgisinin ön plana çıkmasıyla ve özellikle deniz insanlarını eserlerinde konu edinmesiyle Türk edebiyatında tanınmaktadır (Ünlü, 2009, s. 220). Bilhassa Ege ve Akdeniz bölgelerinin denizini, doğasını, iklimini yansıtan yazar, bu bölgelerin deniz kıyılarında yaşayan ve denizden geçimini sağlayan insanlara eserlerinde yer veren bir roman, anı, deneme ve öykü yazarı olarak bilinmektedir (Saatçioğlu, 2016, s. 581). Nitekim Halikarnas Balıkçısı'nın farklı türde yazılmış birçok eserinde, farklı hikâye örgüleri içerisinde denizden geçimini sağlayan insanlar aracılığıyla çalışma yaşamına dair bir ayna tutulmaktadır.

Halikarnas Balıkçısı, tarihsel ve toplumsal koşulların bilincinde olan ve bu yönde değerlendiren, geçmişi ve geleceği derinlemesine kavramayı amaçlayan ve aynı zamanda eserlerinde edebi değerleri ortaya koymaya çalışan, Toplumcu Gerçekçi edebiyat akımının önemli temsilcilerindedir (Özçelebi, 2015, s. 1251). Halikarnas Balıkçısı, Ege ve Akdeniz'in sahillerinde yaşayan insanları, bir denizci edasıyla, bütün ayrıntılarıyla birlikte ele almış ve insana dair olan her şeyi yani insanların sorunlarını, umutlarını, hayallerini, aşklarını, üzüntülerini eserlerine yansıtmıştır. Bir diğer taraftan da Türkçe sevdalısı olmasıyla ilişkili bir şekilde zengin terimler, şiirsel anlatımlar ve mitolojik unsurlar aracılığıyla eserlerine ayrı bir ruh katmıştır (Çetinkaya, 2015, s. 512). Coşkun tabiat sevgisi ve tabiatı doğal bir kültür taşıyıcısı olarak görmesi, eserlerinin, doğa ve denizle bütünlük içerisinde kaleme alınması noktasında belirleyicidir ve eserlerinin çıkış noktası genellikle deniz ve deniz insanları olmuştur (Yazıcı, 2002, s. 5). Halikarnas Balıkçısı'nın eserleri hakkında değerlendirme yapan Kabaklı, Halikarnas Balıkçısı'nın eserlerinde yer alan karakterleri şu ifadelerle değerlendirmiştir:

“Halikarnas Balıkçısı'nın kendi başında esen deniz yelleri gibi, kahramanları vardır... Başkışilerde ortak nitelik, denize tutkun olmalarıdır. Bunlar, en yakınlarının 'vurgun yediğini', denizde

kaybolduğunu görürler de yine enginlere açılmaktan kendilerini alamazlar. Kimi çok genç, çok ihtiyar yahut sakat kalmış kahramanları da kıyılarda durarak, denizlerde olmuş veya olacak macera ve mücadelelerini hayal ederler.” (Kabaklı, 1997, s. 16).

Halikarnas Balıkcısı, yetmiş yıllık edebi eser üretme sürecinde çok fazla sayıda eser kaleme almıştır. Roman ve hikâye türünde yazdığı eserlerin haricinde özellikle Anadolu kültür ve uygarlığı alanında yapmış olduğu çalışmalarla edebiyat dünyasına önemli katkılarda bulunmuştur. Roman türünde, bu çalışma kapsamında ele alınan “Aganta Burina Burinata” (1946) eseriyle birlikte “Ötelerin Çocukları” (1956), “Uluç Reis” (1962), “Turgut Reis” (1966), “Deniz Gurbetçileri” (1969) gibi romanları kaleme almıştır. Yazar bu eserlerinde de deniz işçilerinin hayatlarına ayna tutmuş ve yaşam mücadelelerini aktarmıştır. Öykü türünde ise “Ege Kıyılarından” (1939), “Merhaba Akdeniz” (1947), “Ege’nin Dibi” (1952), “Yaşasın Deniz” (1954), “Gülen Ada” (1957), “Ege’den” (1972), “Gençlik Denizlerinde” (1973) eserleri gibi denizi ve yaşadığı döneme, çevreye ilişkin gözlemlerini yansıttığı birçok eseri edebiyat dünyasına kazandırmıştır (Yazıcı, 2002, s. 26-31).

3. Denizde Emeğin ve Emekçilerin Görünürlüğü “Aganta Burina Burinata” Romanı Üzerinden Değerlendirme

Halikarnas Balıkcısı’nın eserlerinde tabiat konuları ön plana çıkmaktadır (Yazıcı, 2002: s. 85). Yazarın yapıtlarının genel özelliklerini yansıtan “Aganta Burina Burinata” eserinde de deniz, tabiat ve küçük yaşta başlayan denize ilişkin tutku ana temada yer almaktadır. Ayrıca eser, insana dair olanın görünür kılınması açısından etkili bir şekilde kurgulanmıştır. Anadolu insanına özgü olan olguların ve kültürel öğelerin yer aldığı eserde, bu olgu ve öğeler, olay örgüsü ve roman kahramanları üzerinden aktarılmaktadır (Cihan, 2013, s. 97).

Eserde olay örgüsü deniz merkezli kurulmuştur. Masumiyet, içtenlik, tutku gibi duyguların doğayla bütünlük kurularak betimlendiği eserde; gösterişsiz ve erdemli yaşamlarla, insani değerler arasında bir ilişki kurularak, denizcilerin hayatları anlatılmıştır (Demirdağ, 2012, s. 228-229). Deniz emekçilerinin zorlu yaşamlarını ve denize olan tutkularını anlatan eserin olay örgüsü (Naci, 2007, s. 40), denizci bir ailenin çocuğu olan Mahmut’un, denize karşı olan tutkusu üzerinden şekillenmektedir. Eserde bölge halkından çok sayıda kişinin ve ana karakterin ailesinden birçok ferdin denizde yaşamını kaybetmesinden dolayı, Mahmut’un denizci olması, ailesi tarafından istenmemektedir. Ancak denize olan tutkusunun önüne geçilememesiyle birlikte Mahmut

denizci olmuş ve yıllarca pek çok gemide çalışmıştır (Yazıcı, 2002, s. 37-38). Eserde bu çalışma süreçlerine ilişkin birçok bilgi aktarılmaktadır. Belirtmek gerekir ki, bu çalışmada amaç, eseri edebi bir açıdan değerlendirmek değil, eserin konu aldığı olgular çerçevesinde çalışma yaşamına ilişkin verileri analiz etmektir. Bu doğrultuda eserin değerlendirilmesinde sosyal politikanın konusu olan çocuk emeği, kadın emeği gibi birçok konunun eser içerisinde analiz edilmesiyle birlikte genel olarak çalışma koşulları, işçi-işveren ilişkileri, iş kazaları, ücret konularına yer verilmekte ve ayrıca, toprakta ve denizde çalışma ilişkileri açısından bir karşılaştırma yapılmaktadır. Diğer taraftan, işçilerin ve eserin kaleme alındığı dönem şartlarında insanların nasıl hayatta kalma mücadelesi verdiğine ilişkin veriler değerlendirilmektedir.

3.1. Çalışma Koşulları

Halikarnas Balıkçısı, Anadolu’yu ve Ege’yi bütünüyle ele almaya, geçmişle kavrayıp anlamaya çalışmış ve bu doğrultuda eserlerini kaleme almış bir yazardır (Yetgin, Yılmaz ve Kozak, 2018, s. 128). Ayrıca, denizciliğin gerektirdiği birçok teknik bilgiye sahip olması ve mevcut bilgilerini, eserlerinde oluşturmuş olduğu olay örgüsü içerisinde etkili bir şekilde yansıtması açısından başarılıdır. Halikarnas Balıkçısı’nın eserlerinde genç denizciler önemli bir yere sahiptir. Dalgıçlık, balıkçılık, süngercilik yaparak yaşamlarını sürdürmeye çalışan kahramanlar, çocukluk dönemlerinden itibaren denize karşı büyük bir tutku duymaktadırlar. Denizde çalışmanın zorlu olmasından ve birçok riski barındırmasından dolayı aileler ise genellikle çocuklarının denizci olmasını istememektedir (Yazıcı, 2002, s. 89). Zira denizde çalışma saatleri belirsiz ve uzundur. Haftalarca, aylarca ailelerinden uzakta çalışan denizcilerin av sezonları çoğunlukla kış aylarına denk geldiği için sadece işten kaynaklanan zorluklarla değil, aynı zamanda zorlu hava koşullarıyla da mücadele etmek durumunda kalmaktadırlar. Ayrıca, bu süreçte çalışma saatlerine, izin ve dinlenme sürelerine ilişkin belirsizlikler, çalışma şartlarını daha da ağırlaştıran etmenler arasında yer almaktadır (Ulukan, 2016, s. 130).

Eserde Mahmut’un babası, oğlunun denizci olmasını istememekte ve sürekli denizde çalışmanın yıpratıcılığından söz etmektedir. Bu bağlamda, eserde sık sık denizde çalışma koşullarının zorlu ve tehlikeli olmasına ve çalışan birçok işçinin yaşamını denizde kaybetmiş olmasına ilişkin ifadeler yer almaktadır. Mesleğin babadan oğula geçmesi, kişilerin başka işlerde çalışabilecek bilgi ve beceriye sahip olmamaları, düşük ücretler, yoksullukla mücadele eden işçiler, işverenlerin olumsuz tutumları, yeterli bilgi ve donanımı olmayan küçük yaşlarda çocukların çalıştırılması, herhangi bir tedbir olmadan

işçilerin tehlikeli işlerde çalıştırılması, güvencesiz ve korunmasız olmaları Halikarnas Balıkçısı'nın diğer eserlerinde olduğu gibi bu çalışmada ele alınan Aganta Burina Burinata eserinin de ana temasında yer almaktadır.

Ulukan'a göre, işçilerin içerisinde yer aldığı güvencesizlik, aslında daha çalışma sürecinin başında enformel ilişkilerin kurulması ile başlamaktadır. Ulukan, işçilerin formal bir sözleşme yapmaması ile başlayan bu sürecin, işçi sağlığı ve güvenliği açısından yani sosyal güvencenin olmaması ve sağlıklı çalışma ortamı yoksunluğu ile devam etmekte olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, uluslararası literatürde en tehlikeli sektörden biri olarak görülen balıkçılık sektöründeki sosyal güvenceden mahrum olma, kayıt dışı çalışma ve örgütlenmeden yoksun olma, deniz işçileri açısından daha güvencesiz bir çalışma ilişkisi içerisinde yer alınmasına yol açmaktadır (Ulukan, 2016, s. 139). Eserde de deniz işçilerinin bütün sosyal güvencelerden yoksun oluşuna ve sağlıklı bir çalışma ortamlarının olmadığına ilişkin birçok bilgi mevcuttur.

Denizde genel olarak çalışma şartlarındaki en büyük risk ise tabiat ile şekillenmekte ve iş kazaları genellikle doğa ile ilişkili olmaktadır. Eserde, denizcilikte gerekli olan teknik anlamdaki malzemelerin, denizcilerin bulduğu yöntemlerle ikame edildiği, kazalara karşı önleyici tedbirlerin sadece işçiler tarafından sağlanmaya çalışıldığı ve meydana gelen kazaların çoğunlukla hava olaylarından dolayı gerçekleştiği görülmektedir:

“Denize açıldıktan beş-on gün sonra ilk ciddi fırtınayla karşılaştım. Fırtına kopmazdan epey önce köpek balıkları derinlere kaçarlardı. Akdenizliler bu balıkların başlarından aldıkları bir yağlı şişelere koyup saklarlardı. Hava bozulacaksa yağlar bulanır. Denizcilerin ilk icat ettikleri barometre işte budur.” (Halikarnas Balıkçısı, 2018, s. 89).

“Çok geçmeden korktuğumuza uğradık. Yelkenler paralanıp uçtu. Direklerin ne halde olduklarını görebilmek için şimşegi bekliyorduk. Denizin o korkunç yapayalnızlığının ortasında kendimizi kapkara bir yoksulluk parçası olarak görmek pek hoş giden bir şey olmadı. (...) O fırtınadan, sağ salım çıktıkları takdirde Allah'a ve evliyalara kurbanlar adayan gemiciler gerek kurban alacak paraları olmadığı gerek fırtınayı unuttukları için kurban kesmediler. Evet boğulmadık.” (Halikarnas Balıkçısı, 2018, s. 93).

Denizde çalışma ilişkileri kendi içinde farklılık göstermektedir. Zira balıkçı teknelerinde, yük gemilerinde ya da yolcu vapurlarında çalışma koşulları ve zorlukları değişmektedir. Eserde denizde karşılaşılan yolcu vapurlarına

dair tasvirlerle yer verilmektedir. Deniz işçileri tarafından çalıştıkları gemiler ve gördükleri vapur arasında çalışma ilişkileri açısından bir karşılaştırma yapılarak, vapurun iş sağlığı ve güvenliği açısından daha güvenli olduğu ifade edilmekte ve ayrıca sınıfsal bir fark ortaya koyulmaktadır:

“Hay gözünü sevdiğimin makinesi. Gördün mü kolay hayatı. Bizim gibi yelken gemilerinde değil, vapurlarda çalışmalı. Vapurlarda iyi para veriyorlarmış. Üstelik ‘tehlikesiz iş’ derlerdi.” (Halikarnas Balıkçısı, 2018, s. 103).

Eserde Mahmut karakteri, çalışacak gemi bulamamış ve yabancı yolcu taşıyan bir vapurda çalışmaya başlamıştır. Yapılan işin niteliğinden dolayı vapurda da çalışma şartları zordur. Vapurdaki çalışma şartlarına ilişkin bilgiler ise eserde şu ifadelerle aktarılmaktadır:

“Marsilya seyahatim on gün sürdü. Bu sırada biz ateşçilerin eşekler kadar haysiyetimiz yoktu. Bu müddetin yarısını kızıl ateş karşısında kıpkızıl yanan süngüleri ateşe sokup çıkarmakla, gelberi ile dışarıya çektiğim pislikler arasındaki aevli kömür parçaları tarafından ayağımı bacağımı dağlamakla, kan ter içinde kaldıktan sonra serinlemek için makinelerin ağzına giderek orada buz keserek öksürmekle geçirdim.” (Halikarnas Balıkçısı, 2018, s. 121).

Halikarnas Balıkçısı'nın gerçekçi bir bakış açısıyla ve iyi bir gözlem doğrultusunda kaleme aldığı eserde; Mahmut ve Halil Usta karakterlerinin diyalogları aracılığıyla denize dair teknik bilgiler aktarılmaktadır. Bu noktada yazarın denizde çalışma şartlarına ilişkin teknik bilgi birikimi dikkat çekmektedir:

“Mesela gemi orsa alabanda edecek, ne gibi emirler verilir ve o emirler verilince neler yapılır? Sırasıyla söyle bakalım dedi (...) Alestaa tira mola! deyince hepimiz, yani denizciler –hepimiz deyince onların arasına kendimi de kattığım için göğsüm kabardı- yerlerimize koşar ve hazır ol vaziyetinde alesta dururuz. Laçka skuta orsaalabanda! denince, flock skutularını ve trinket skutularını koyuveririz. Dümenci de dümeni orsaalabandaya basar. Maestra yelkeninin rüzgârı boşanır. Yelken gök gürültüsü gibi gürleyerek, yapraklanır. Kaptan, Mola kontra, issa punya! emrini verir (...) Artık bütün yelkenler rüzgârla dolmuştur. İşte o zaman, son emir, yani Aganta burina burinata! kumandası verilir. Kayık şarıl şarıl rüzgârın gözüne işler.” (Halikarnas Balıkçısı, 2018, s. 38-39).

Emek sömürsünü en ağır şekilde yaşayan fakat sömürü bilincinden uzak olan işçiler (Naci, 2007, s. 42), belirli bir çalışma süresine tabii olmadan, herhangi bir iş tanımları olmaksızın her türlü işi yapmak zorundadır. Bu durum eserde Mahmut'un yaptığı işler üzerinden aktarılmaktadır:

“Eğer güverteyi temizlemiyorsam, ipleri yeni yeni bağlar yapar, bağ yapmıyorsam gemiye safra taşır veya gemiden safra boşaltır, yük getirir, götürür, raspa yahut kalafat eder, istoko koyar, boyar, siler veya cilalar dururdum.” (Halikarnas Balıkçısı, 2018, s. 88).

Genel olarak sektörün riskli ve tehlikeli olmasından kaynaklı yaşanan zorluklar en çok vurgulanan konulardan birisi olurken, düşük ücretler, işverenlerin tutumları, çalışma sürelerinin belirsizliği ve çalışma ortamlarının sağlıklı olmayışı ana temada en çok işlenen konular arasında yer almaktadır. Ayrıca, kişilerin her türlü işi yapmak zorunda olduğu, herhangi bir iş tanımlarının olmaması da eserde çalışma koşullarına dair elde edilen bilgiler içerisinde yer almaktadır. Eserde, olay örgüsü içinde, çalışma koşullarına ilişkin bilgiler elde edilmekte ve bu alanda yapılmış araştırmaların, aktarılan verilerle örtüştüğü görülmektedir. Eserin yazıldığı dönemdeki çalışma koşulları ve eserde yer alan veriler ile günümüzde sahada yapılan -sınırlı- araştırmalardan elde edilen verilerin birçok yönden örtüşüyor olması ise üzerinde durulması gereken bir noktadır.

3.2. İşçi-İşveren İlişkileri

Eserin kaleme alındığı yıllar açısından değerlendirildiğinde, denizde işçi-işveren ilişkileri karada çalışma yaşamı ile benzerlik göstermektedir. Zira işverenler işçileri düşük ücretlerle, güvencesiz çalışma koşulları altında çalıştırmaktadır.

Denizde tekne/kayık/gemi sahipleri işveren konumunda yer almaktadır. Eserde de deniz ağası yahut deniz patronu olarak tanımlanan kişiler, elde etmiş oldukları maddi güç ile yoksul denizcilerin emeklerini sömüren kişiler olarak tasvir edilmektedir (Yazıcı, 2002, s. 30). Deniz patronlarının yanlarında çalıştırmak üzere aldıkları kişileri seçmelerinde ise akrabalık, hemşerilik ilişkileri birincil konumdadır. Eserde denizci olma tutkusunu içerisinde olan Mahmut karakteri de amcasının yanında işe başlamıştır.

Halikarnas Balıkçısı'nın eserlerinde, deniz patronları, -umut dolu, iyimser fedakâr insanların yanında- deniz emekçilerini sömüren; paraları ile sağlamış oldukları itibar ile köy insanların cehaletinden faydalanarak, yoksullar üzerinden kurmuş oldukları düzenle varlıklarını sürdürmektedir

(Yazıcı, 2002, s. 103). Eserde, Mahmut’un amcası da bahsedilen özelliklere sahip bir karakter olarak yansıtılmaktadır. Cimri ve menfaatçi bir karakter olarak ifade edilen amcasının gemisinde, Mahmut küçük yaşta tayfa olarak işe başlamıştır. Mahmut’un büyük bir arzu ile tayfa olarak başladığı ilk iş günü, denize ve denizciliğe olan tutkusu üzerinden şu ifadelerle aktarılmaktadır:

“İşte artık o geminin tayfasındaydım. Onunla sarmaş dolaş olmuştum. O benim bir parçam, ben onun bir parçasıydım. Beraber yüzecek, duracak, beraber batıp boğulacak veyahut varacağımız yere varacaktık. Beni artık gemiden balta ile bile ayıramazlardı.”
(Halikarnas Balıkçısı, 2018, s. 82).

Zorlu koşullarda çalışan işçilerin hayatını biçimlendiren önemli bir etken olarak deniz patronlarının adaletsiz ve merhametsiz davranışları ön plandadır. Eserde de deniz ağası ya da deniz patronu olarak addedilen bu kişiler, deniz işçilerinin emeklerini sömürmekte ve işçilerin temel haklarından yoksun kalmasına sebep olmaktadır (Yazıcı, 2002, s. 30). Mahmut’un yanında çalıştığı amcası da işveren konumunda yer almakta ve menfaatlerini ön planda tutan bir karakter olarak yansıtılmaktadır:

“Amcama gelince, onun derdi günü para idi. Kanımızdan, canımızdan, etimizden kendisine paraca kar çıkarmaya bakıyordu.”
(Halikarnas Balıkçısı, 2018, s. 96).

Çocukların çalışma yaşamında ucuz işgücü olarak görülmesi, çocuk emeğine yönelik talebi arttırmaktadır. Ancak kendisini koruyabilme noktasında savunmasız olan çocukların, çalışma ilişkileri içerisinde birçok zorlukla karşı karşıya kaldığı aşikardır. Eserde ise işveren konumunda olan Mahmut’un amcasının, 14 yaşında olan ve bir deniz kazası sonucunda başı yaralanan Mazlum isimli karaktere karşı tavır ve tutumu, denizde çalışan çocuk işçilerin maruz kaldığı durumların kötü bir örneğini yansıtmaktadır:

“Ulan o yağ babanın malı mı ki, ha bire aktarıyorsun?” diye haykırarak yekeyi küt diye oğlanın başına vurdu. Hem de tam eski yarasının üstüne. Odun başka bir oduna vurulmuş gibi sert bir gürültü çıkardı Mazlum’un eski yarası yine yarıldı. Beti benzi kül oldu. Şakağından aşağı kanlar boşandı. Gözleri şaşılandı, gülümsemesi söndü. Anlaşılmayan şeyler kekeledi. Tüylerim ürperdi.” (Halikarnas Balıkçısı, 2018, s. 98).

3.3. Toplumsal Yapı ve İlişkiler

Eserde denizde çalışma yaşamının yanı sıra köy yaşamı ve köy yaşantısı içerisindeki geçim zorluğu, yoksulluk gibi konular anlatılmaktadır. Toplumsal bir kurum olan aile yapısında geçimin sağlanması erkeğe bağlı görülmekte; bu sebeple de denizde eşlerini kaybetmiş olan kadınların, denize karşı nefret, öfke gibi duygular taşıdıkları görülmektedir (Yazıcı, 2002, s. 91). Eserde denize dair tasvirlerin yer aldığı bölümde, kadınların yaptıkları işlere dair bilgiler verilmektedir. Erkekler denizde çalışmak için uzun süre evlerinden uzak kalırken, kadınlar da çocuklarla ve ev işleriyle ilgilenmenin yanı sıra bir diğer taraftan da toprakla uğraşmakta ve evlerinin geçimine katkı sağlamaya yönelik işlerde yer almaktadır:

“Kendimi bildim bileli -kötü ya da iyi- dinlediklerim hep deniz hakkındaydı. Kadınlar el değirmeninde buğday, arpa öğütürken, kormanla ip eğirirken, dizlerinde ayran testisini çalkalarken, kıyıda çamaşır tokaçlarken, dibekte bulgur döverken, bütün hareketlerini mırıldandıkları bir deniz türküsünün temposuna uydururlardı. Beşikteki yavrularını sallarken anaların söyledikleri ninniler, hep deniz efsaneleriydi.” (Halikarnas Balıkçısı, 2018, s. 74).

Denizcilerin çalışma şartlarına bağlı olarak düzenli bir hayata sahip olmalarından, uzun süre evlerinden uzakta çalışmak zorunda kalmalarından dolayı evlilik kurumundan uzak durmayı tercih ettikleri görülmektedir:

“Ne olacak? Uzak sefer denizcisiyiz. Çoluk çocuğu kırk yılda bir göreceğ, belki de hiç göremeyecek olduktan sonra, onlara da kendime de ecel terleri döktürmenin manası yok.” (Halikarnas Balıkçısı, 2018, s. 11).

Denizcilerin yaşadığı zorluklar, denizde de karada da hiç bitmemekte; denizde göstermiş oldukları “hayatta kalabilme” mücadeleleri, karada da “yoksullukla mücadele” şeklinde devam etmektedir (Yazıcı, 2002: 88). Bu açıdan bakıldığında yoksulluk ve kırsal kalkınma literatüründe balıkçılıkla ilgili çalışmalarda da hâkim görüş, balıkçıların “yoksulların da yoksulu” olduğu argümanıdır. Zira kırsal alanlarda farklı istihdam alanlarının olmayışı, gelir fırsatlarının genellikle düşük olması da bu durumun birer sebebi olarak gösterilebilir (Ulukan, 2017). Eserde de bu noktada kişilerin başka iş imkanlarının olmayışı ve mesleğin aile içinde -babadan oğula şeklinde- devam etmesi ön plandadır. Kişilerin yoksullukla mücadelelerinde eserin birçok noktasında bu durumlar yoksulluğa birer sebep olarak sunulmaktadır. Bir diğer taraftan, denizcilerin ve denizci ailelerinin arasında güçlü bir dayanışmanın olduğu

görülmektedir. Eserde, deniz işçilerinin ailelerinin yoksullukla mücadele ettiği ve çocuklarına bakmakta zorluk yaşadıkları ise bir balıkçının çocuğunun ölmesi üzerinden çarpıcı bir şekilde aktarılmaktadır. Bu noktada toplumsal ilişkilere dair izlerin yer aldığı eserde, çocuğu için kefen bulamayan Emine Kadın’a, kendileri zorlukla geçinen denizcilerin yardım etmesi hem yoksulluğun derinliğinin aktarılması hem de Anadolu insanının zor günlerde birbirine sahip çıkma ve dayanışma içinde olma özelliğini göstermesi açısından anlamlı bir örnektir (Cihan, 2013, s. 99).

“Sizlere ömür geceleyin öldü. Son olarak, ‘Babamı istiyorum’ diye haykırdı. Ah yavrucuğuma gönlümün istediğince bakamadım. Babası iki aydan beri Yoran taraflarında balıkta, elimizde avucumuzda bir şey yok. Şilteyi Kazayak’a götürdüm. Ne olacak, ben yerde yatıveririm dedim. ‘Eski’ diye şilteye bir şey vermedi. Yavrucağı kefensiz, çiçeksiz, susuz mu gömeyim? Belediye Başkanı Katırcıların Muhsin Ağa’ya gittim. ‘Babası balıkçı, kuyudan koca dolusu su çekiyormuş gibi balık çekiyor. Para kazanıyor, ona kefenlik mefenlik verirsek fakir fukaraya ne kalır?’ dedi. Kadın bu sözleri söyleyince çocuğu kaldırıp, ‘Yavrucuğum!’ diye bağırına bastı. Boğazımda sanki yumruk kadar bir düğüm düğümlendi. Hıçkırarak ağlamaya koyulmuşum. Ateşoğlu ile iki delikanlı; ‘Sen merak etme Emine kadın, ne lazımsa biz yaparız. Denizcilerin evlatları denizcilere emanettir.’ dediler.” (Halikarnas Balıkçısı, 2018, s. 68).

Bireylerin içerisinde bulunduğu zorlu koşullar ve yoksullukla beraber yaşadıkları çaresizlik halleri/duygu durumları karakterlerin yaşam pratikleri üzerinden aktarılmakta ve denizde çalışma ilişkilerinin kurulması noktasında bu durumun belirleyici olduğu yansıtılmaktadır:

“Karımın ölüm haberi bize ulaşmıştı. Ecel geldi cihana, baş ağrısı bahane diye köy evini ve tarlayı satılığa çıkardık. Ne yapalım, başka türlü olmayacaktı. Fakat üç evlek kıraç tarla, dört kuru duvar eve on iki liradan fazla veren olmadı. Yine Kör Halit, elini ovuştura ovuştura, ‘Sırf dostluk hatırı için’ diyerek on iki buçuk lira teklif etti. Benden hayatını sakınmazmış amma tam o sırada hiç de taş tutmuyormuş. Evle tarla da eşeğin yolunu boyladı. Evi sattıktan birkaç gün sonra ahıra bir gemici uğradı, kayığına küçük bir miço gerekiymiş. Aliş oğlanı istedi.” (Halikarnas Balıkçısı, 2018, s. 45-46).

3.4. İş Kazaları

Balıkçılık sektörünün zorlu ve oldukça tehlikeli bir sektör olmasına bağlı olarak işçilerin iş kazalarına ve meslek hastalıklarına maruz kalma riski çok daha yüksektir (ILO, 1999). Ulukan gerçekleştirmiş olduğu araştırmada denizde çalışma ilişkilerinin zorluğunu, sektörün barındırdığı tehlikeleri ve Türkiye’de bu sektördeki iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin bilgileri şu ifadelerle aktarmıştır:

“Uluslararası çalışmalarda balıkçılık en tehlikeli ve ölümlü kazaların sık görülebileceği sektörlerden biri olarak sayılmaktadır; hatta kimi çalışmalarda en tehlikelisi olarak gösterilmektedir. Bu durum uluslararası literatürde balıkçılıkta işçi sağlığı/güvenliğine yönelik çalışmalarda yoğunlaşmayı ve bu alanda zengin bir literatür birikimini de beraberinde getirmiştir. Ne yazık ki Türkiye’de bu bağlamda bir literatür oluşmamıştır.” (Ulukan, 2016, s. 133).

Çalışma mekânı olan gemilerin/teknelerin gürültülü ve titreşimli olması ise uzun vadede işçilerin sağlık ve güvenliği için risk oluşturan faktörlerdir. Buna bağlı gelişen el-kol titreşimi sendromu (HAVS), damar, eklem, kemik, kas ve sinir bozuklukları gibi çeşitli meslek hastalıkları ortaya çıkmaktadır. Eserde de herhangi bir iş güvenliğine ilişkin uygulamanın olmadığına sıklıkla yer verilmektedir. İş kazası ve meslek hastalıklarını önlemeye yönelik tedbirlerin, yalnızca bireylerin kendi tedbirleri doğrultusunda olması sebebiyle denizde iş kazaları sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Eserde, yaşanan iş kazalarının, gerekli güvenlik önlemlerinin alınmaması, tedbirler konusunda işverenlerin sorumsuz tutumları ve hava şartlarıyla ilişkili olduğu görülmektedir. Mahmut’un yaşadığı ilk iş kazasına ilişkin bilgiler, olay örgüsü içerisinde şu ifadelerle aktarılmaktadır:

“Dalgayı aşınca kayık baş aşağıya geldi, yokuş aşağıya kaydı ve bastonuna ilerleyen üç kardeşlerin, dimdik dikilmiş, yeşil sudan ibaret duvarına ok gibi sapladı. Koca denize olduğu gibi daldık. Şaka değil, som su, yekpare su içinden geçiyorduk. Beni deniz aldı. Gemi bastonu çarpına çarpına kalkınca güvertedekiler benim eksikliğimi görmüşler. İp attılar. Yakaladım, kaldırıp içeri aldılar. Bu, denizde geçirdiğim ilk kazaydı.” (Halikarnas Balıkçısı, 2018, s. 87).

Denizde yaşanan iş kazaları ve yaşanan iş kazalarının ölümle sonuçlanması, eserin ana temasını oluşturmaktadır. Eserde birçok karakter, denizde

yaşadığı bir iş kazası sonucu sakat kalmakta yahut ölmektedir. Mahmut’un babası Süleyman Kaptan, denize açıldıkları bir gün yaşanan fırtınada kardeşi Davut’un ölümünü şu ifadeleri ile aktarmaktadır:

“... Göz yumup açacak kadar bir zamanda, yelkenler yırtılarak alev parçaları gibi göklere savruldu. Direkler bostan korkuluklarına döndü. Kendimizi iplerden korumak için, hepimiz yamyassı güverteye yattık. Yalnız Davut dümeni bırakmadı. Dimdik duruyordu. Orsa alabanda etti ve gemiyi kurtardı. Kurtardı ama ölümü pahasına. Dönüp ona baktım. Bir de ne göreyim? Randa maçosu sepetlemesine salınan bir pala gibi Davut’un çene ve boynuna vurunca kafasını uçurdu. Bağıra bağıra ona koştum. Başsız gövde göğsüme düştü. Beni okşuyormuş gibi parmaklarını bir sıkıyor, bir açıyordu. Aynı kayıklarda sefere çıkarken birbirimizle böyle helallaşırdık. Kanı sıcak sıcak boynuma akıyordu.” (Halikarnas Balıkçısı, 2018, s. 22-23).

Bölge halkının geçimlerini denizden sağlamasına rağmen kadınların, eşlerinin/çocuklarının denizde çalışmasını istemediği görülmektedir. Zira eserde işçilerin birçoğunun hayatlarını denizde kaybettiklerine yahut denizde yaşanan bir kaza neticesinde sakat kaldıklarına, kadınların ise dul kaldıklarına değinilmektedir:

“Rahmetli babamı andıkları vakit, “Nur içinde yatsın veyahut “Toprağı bol olsun” demezlerdi. Çünkü babam denizde boğulmuştu. Zaten boğulan yalnız o muydu? Soy sopumuzun erkeklerinin çoğu denizde kalmıştı. Annem kaptan kızıydı. Babama varınca kaptan karısı oldu. “Babamı doyasya göremedim. Evlendim, kocamla sürekli olarak iki aycağız yaşayamadım.” (Halikarnas Balıkçısı, 2018, s. 7).

Denizden uzak tutulmaya çalışılan Mahmut, eskici Kirpi Halil Usta’nın yanında çırak olarak çalışmaya başlamıştır. Mahmut, Halil Usta’nın yaptığı işte sürekli denizci kavramlarını kullanmasından ve denizle ilgili her şeyi kendisinden öğrenmesinden dolayı Halil Usta’yı ilk denizcilik ustası olarak görmektedir. Halil Usta’nın denizden ayrılmasının sebebinin de bir iş kazası sonucu olduğu ve bu durumun karakterin iç âleminde büyük etki oluşturduğu görülmektedir:

“Gençliğinde, bir gün yelken sararken direk tepesinden güverteye düşmüş, bir bacağını kırmış. Kötürüm kalınca istemeye istemeye işi eskiciliğe dökmüş. Denize bakacağına, senelerce çeşit çeşit

ayakkabıların taban ve topuklarına dikkatle bakmak mecburiyeti, Halil Usta'nın gönlünde, karalara ve topraklara karşı zehir gibi bir kinin peydahlanmasına sebep oldu." (Halikarnas Balıkçısı, 2018, s. 32).

Deniz işçilerinin mezarlarının olmaması ise birçok karakterin ölümü üzerinden ve çalışma arkadaşları ile ailelerinin yaşadığı duygu durumlarına ilişkin betimlemeler aracılığıyla yazar tarafından eserin birçok noktasında yansıtılmıştır. Süleyman Kaptan'ın, denize karşı duyduğu öfkesine sebep olan kardeşinin ölümünde, cansız bedeninin denize bırakılması ise diğer birçok denizcinin hikâyesinin sonundan farklı değildir:

"Kaptana, 'Girit yakın, kıyıya doğru gidelim de Davut'un cesedi kuru bir mezar yüzü görsün. Ölüsünün nerede olduğu belli olsun' dedim (...) Davut sıcaaktan kokuyordu. Arkadaşlar, 'Deniz Davut'u istiyor.' dediler. Davut'u beyaz kontrakontrin yelkenine, direğin en yüksekteki yelkenine sararken, onun göklerin beyaz bir parçasına büründüğünü sanıyorduk. Ayağına zincir parçasını ben bağlayamadım, arkadaşlar bağladı. Göklerin beyaz parçasına sarılı denizciyi, bağrının zindan karanlığına çekmeyince denizin susayışı kanmayacaktı. Kardeşimi denize attık. Üzerine deniz kapandı." (Halikarnas Balıkçısı, 2018, s. 23-24).

Deniz işçilerinin ağır ve zorlu koşullarda çalışmasından ve ölümle sonuçlanan iş kazalarına uğrama risklerinin yüksek olmasından dolayı; ardında bekleyen insanlar her an bir ölüm haberi alma korkusu içerisinde yaşamaktadırlar. Denize çalışmaya gidenlerin, dönüşlerinin belirsiz oluşu da eserin ana temalarından birini oluşturmaktadır. Zira aylarca denizde kalan ve çeşitli riskler altında çalışan denizcilerden ölüm haberini almak alışılabilir bir durumdur. Denizcilerin ardında kalan her ailenin taşıdığı duygu, Aliş karakterinin babasının, Aliş'i beklemesine ilişkin ifadeleri ile açığa çıkmaktadır.

"Sen ne dersin? Aliş sağ mı, yoksa boğuldu mu? Haniden beri ondan haber yok." (Halikarnas Balıkçısı, 2018, s. 41)

3.5. Ücret

Deniz işçilerinin ücret seviyesine ilişkin değerlendirme yapılırken öncelikle dinlenme sürelerinin düşüklüğü, yüksek oranda sosyal güvencesizlik, çalışma saatlerinin uzun ve belirsiz oluşu dikkate alınarak değerlendirilmelidir. Bir diğer taraftan genellikle işçilerin evli ve çocuklu olduğu ve hanenin

geçiminin tek kazanca bağlı oluşu da göz önünde bulundurulmalıdır (Ulukan, 2016, s. 137). Eserde bakıldığında ise işçilerin çok düşük ücretlerle çalıştırıldığına, çoğu zaman hak ettikleri/almaları gereken ücreti dahi alamadıklarına ilişkin birçok örnek olay vardır. İşçilerin kendilerinin ve bakmakla yükümlü oldukları aile fertlerinin temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak, insan haysiyetine yaraşır bir yaşam seviyesine erişemeyecek ücretlere çalıştıkları belirtilmektedir. Eserde Mahmut karakterinin, amcasının gemisinden ayrılmak istemesi üzerine geçen konuşmada, emeğinin karşılığı olan ücreti, hak ettiği miktarda alamadığı belirtilmektedir:

“Seni şu gün kayığa tayfa diye kabul etim. O gün ve ertesi gün rüzgâr yoktu. Demek ki şu tarihte işe başladın.’ diye allem etti kellelem etti, göz göre göre hakkımın yarısını yedi.” (Halikarnas Balıkçısı, 2018, s. 99).

Denizcilerin çalışma koşullarına, ücretlerinin yetersiz oluşuna, temel ihtiyaçlarını gidermekte zorlandıklarına ilişkin bilgilerle beraber –yazarın diğer eserlerinde de gözlemlenen- bireyler tarafından, ölümün bir kurtuluş yolu olarak görülmesi söz konusudur. Yoksullukla mücadele eden işçilerin zorlu koşullarda çalışması ancak hiçbir zaman emeklerinin karşılığını yeterli bir düzeyde alamaması eserde sıklıkla yer verilen durumlar arasındadır:

“Bir başka kayığa girdim. Ondan da bir başkasına geçtim. Durmadan dinlenmeden, tozu dumana katan gürültülü patırtılı bir faaliyetle arı gibi karınca gibi çalışıyordum. Fakat hiçbir zaman ne karınca gibi biriktirebiliyor be de arı gibi toplayabiliyordum. Hep günlük ekmek kaygısı içinde yaşıyordum. Ayağıma bir çift kundura alayım derdim, bir haftalığım güme giderdi. Bir muşamba lazım derdim, onu ancak bir aylık işle ödeyebilirdim. Şu limancağızda bir iki saat keyif çatayım deyince bir muşambalık para çarçur olur diye vazgeçerdim. Bir ay işsiz kalırdım, karnımı doyurmak için ettiğim borcu iki ayda ödeyemezdim. İşler böyleyken, annemi geçindirmek için nenin nesini artırabilirdim ki; neyse, ölüm merhamet etti de evimin kapısını kapadı. Annemin artık çilesi dolmuş olacaktı ki zavallılık öldü ve onun geçinmek yükü sırtımdan kalkmış bulundu. Gemiden gemiye, kaptandan kaptana, seferden sefere gide gide seneler geçti. Evet, hep paraca sıkıntı çekerdim ama her yeni seferimizin ayrı bir sevinci her dümen kırışımız ve yolculuğumuzun başka bir tadı oluyordu.” (Halikarnas Balıkçısı, 2018, s. 100).

3.6. Toprakta ve Denizde Çalışma İlişkileri

Halikarnas Balıkçısı'nın eserlerinde, sosyal ilişkilerde paranın belirleyici bir güç olmasının özellikle eleştirildiği gözlemlenmektedir. Eserlerinde genel olarak yer alan karakterler "iyi" veya "kötü" olmak üzere keskin çizgilerle ayrılmakta; deniz insanı iyi olarak yansıtılırken kara insanı ise kötü olarak tasvir edilmektedir. "Deniz insanları" dürüst, yaşam ve sevgi dolu, mücadeleci ve namuslu kişiler iken, "kara insanları" açgözlü, bencil ve çevrelerine zarar veren kişiler olarak tasvir edilmektedir (Yazıcı, 2002, s. 29). 1940'lı yıllarda Bodrum halkının yaşamına ilişkin kesitlerin sunulduğu eserde (Cihan, 2013, s. 99) denizde ölen deniz işçilerinin mezarlarının olmayışına sürekli vurgu yapılmakta ve deniz insanı/kara insanı olarak bir ayırım yapılmaktadır:

"Mezarlık selvilerinin altlarında ninelerim, teyzelerim yatarlardı. Fakat orada erkek hısım akrabamın mezar taşlarına rastlanmazdı. Neredeydiler? İnsan her yerde ölür -ne bileyim, dağda, taşta, harp meydanında- ne var ki denizden başka her yerde bir izi, bir kemiği, dikili bir mezar taşı kalır. Denizde boğulan denizcinin ise, tıpkı bir hülya, bir rüya gibi tam bir kayboluşu, bir silinişi vardır. Annem, 'Ne olacak, toprak insanı topraktan, deniz insanı da sudan yaratılır. Topraktan olanlar toprağa dönerler, sudan olanlar akıp denize karışırlar.' derdi." (Halikarnas Balıkçısı, 2018, s. 7).

Eserde deniz; cesaret, tutku gibi kavramlarla birlikte başkaldırı, vazgeçiş gibi duyguları temsil etmektedir (Cihan, 2013, s. 98). Denizcilerin de denize karşı aşırı tutkulu olmalarına rağmen, hak ettikleri kazancı denizden elde edememelerinden dolayı toprağın daha kazançlı olduğu düşündükleri görülmektedir:

"Artık denizde ekmek kalmadı. Sağlam toprakta birkaç limon ve zeytin ağacın olsun, denize dönüp bakanın Allah canını alsın.' derler ve denizin suratına tükürüyorlarmış gibi aşağılayarak yere tükürürlerdi." (Halikarnas Balıkçısı, 2018, s. 16).

Denizde çalışma yaşamının zorluklarının derinlemesine aktarıldığı eserde; kahramanların da deniz ve toprakta çalışmaya ilişkin düşüncelerinde devamlı toprakla uğraşılması gerektiğine ilişkin bir algı söz konusudur. Zira eserdeki düşünceye göre toprak, denizden farklıdır. Toprak, deniz gibi insanların ölümüne sebep olmamakta; çalışma koşullarının rahatlığıyla ve kazancıyla düşünüldüğünde çok daha kârlı olmaktadır. Bu noktada eserde, denizde ve toprakta çalışma şartlarına ilişkin düşünceler şu ifadelerle yansıtılmaktadır:

“Babam bana denizi göstererek: ‘Oğlum, sakın bunun bu haline aldanma. Kim bilir kaç gemiciyi boğmayı tasarlıyor. Seni de boğuncaya kadar aç, çıplak ve yoksul bırakır. Sen toprağa bak’ dedi ve iki yanımızdaki incir harımlarını göstererek: ‘Benim çocukluğumda buraları hep yabancıktı, toprak değil mi ya, deniz gibi insana başkaldırmaz, onun emeğine yatıştır. Ben on yaşında iken buraların çalısı çarpısı, taşı ayıklandı. Toprakları sabanla uysallaştırıldı. Bunları yapan nesil artık benim gibi ihtiyarladı. Görüyorsun ya, bahçelenmiş topraklarında şimdi yan gelmiş, çocuklarının gülüşe oynasa yemiş toplayışlarını seyrediyor. Gelgelelim deniz uysallaşır mı hiç? Değil yalnız benim, fakat dedenin ve dedenin dedesinin deniz verdiği emeği şu toprağa harcasaydık buraları çoktan cennette çevirmiş olurduk. Şimdi sürer, eker, biçer, yan gelir yerdik.” (Halikarnas Balıkcısı, 2018, s. 13- 14).

Eserde Mahmut karakteri, Fatma ile evlenmek için Bodrum’a geri dönmüştür. Ancak Fatma, denizde babasına yardım ederken geçirdiği kaza sonucunda yüzünün yaralanmış olmasından dolayı Mahmut ile evlenmeyi kabul etmemiştir. Bu noktada kadınların denizde çalışma ilişkilerine de dahil oldukları saptanmaktadır. Toprak ağası olan zengin birinin kızıyla evlendirilmek istenen Mahmut, bu evliliği kabul ederek; deniz görmeyen bir köyde yaşamaya başlamıştır. Esere konu olan denizcilerin; babalarının, amcalarının, dedelerinin ve yakın çevrelerinin de hep denizde çalışmış olmasından dolayı başka bir işe hâkim değillerdir. Ve bu nedenle başka alanlarda gerekli bilgi ve beceri seviyesinden yoksun oldukları görülmektedir:

“İyi ama ne iş göreceğim? Denizcilikten başka bir zanaat bilmem ki, rızkımı nasıl çıkartacağım?” (Halikarnas Balıkcısı, 2018, s. 135).

Eserde tarımda çalışmaya başlayan Mahmut’un, topraktan elde edilen kazancın daha çok olduğu ve deniz gibi riskli olmadığına ilişkin düşünceleri yine deniz ve toprak üzerinden çalışma ilişkilerinin mukayese edilmesi noktasında bir anlatı sunmaktadır:

“Siftah olarak alın terimin boşa gitmediğini ve bir kazanç temin ettiğimi gördüm. Sessiz toprak sessiz denize benzemiyordu. Ona verdiğim emeğe, bin bir renk, bin bir güzel koku ve çiçekle cevap veriyordu.” (Halikarnas Balıkcısı, 2018, s. 138).

Olay örgüsü içerisinde eserde Mahmut karakteri için toprağa dair olumlu düşünceler uzun dönem devam etmemiş; toprağın güvenli, güzel ya da zengin oluşu Mahmut’un denize olan tutkusunun önüne geçememiştir. Mahmut’un

her şeyden vazgeçmesi ve bir daha karaya dönmek üzere denize geri dönmesiyle eser son bulmaktadır. Eserde dikkat çeken noktalardan birisi de bireylerin olumsuz durumlarla karşılaşmasına rağmen; iyimser tavırlarını yitirmiyor oluşlarıdır. Zira bu noktada yazar, kullandığı dille iyimser bir atmosfer oluşturmakta ve bütün olumsuzluklara rağmen umudu geleceğe aktarmaktadır (Demirdağ, 2012, s. 232- 234).

4. Sonuç ve Değerlendirme

Çalışma, emek tarihi araştırmalarında bilgi kaynağı olarak edebi eserlerin de referans veya yardımcı kaynak olabileceğine ilişkin bir görüş üzerinden şekillendirilmiştir. Özellikle denizde çalışma ilişkilerine dair literatürde ciddi bir eksikliğin gözlemlenmiş olması ve bu alanda verilerin çok kısıtlı oluşu böylesi bir değerlendirmeyi zorunlu kılmıştır. Denizde çalışma ilişkilerine dair gerçekleştirilen sınırlı sayıdaki araştırmalarda yer alan veriler ile bu alanda yazılmış roman türündeki eserlerde yer alan bilgilerin büyük oranda benzerlik göstermesi ise edebi metinlerin de birer bilgi kaynağı olarak kullanılabilmesine ilişkin argümanı desteklemiştir.

Çalışmada öncelikle edebiyat ve emek tarihi arasındaki ilişki aktarılmaya çalışılmış; Dünya Edebiyatı ve Türk Edebiyatında çalışma olgusunun yer aldığı eserler çerçevesinde bir değerlendirme yapılmış ve özellikle Toplumcu Gerçekçi edebiyat akımı ile bu alanda kaleme alınan eserlere değinilmiştir. Araştırmaya konu olan eserin yazarı Halikarnas Balıkcısı'na bir pencere açılmış; yazarın kendisi ve Toplumcu Gerçekçi yaklaşımla yazdığı eserleri hakkında bilgi aktarılmıştır. Ardından gerçekleştirilen okumalar neticesinde elde edilen bilgilerin çalışma ilişkileri açısından incelenmesi ve olay örgüsünün çalışma ilişkileri bağlamında detaylı değerlendirilebilmesi noktasında seçilmiş olunan Aganta Burina Burinata eseri belirlenen tipoloji ve değerlendirme çerçevesi dahilinde tasnif edilmiş ve analiz edilmiştir.

Bu çalışmada, denizde çalışmanın zorluğuna ve riskli olduğuna dikkat çekilmiş ve eser kapsamında çalışma koşulları içerisinde güvencesiz, uzun ve belirsiz çalışma sürelerine, işverenlerin (deniz patronları/ağaların) tutumlarına, iş sağlığı ve güvenliği tedbirlerinden uzak çalışma şartlarına, çalışma ortamlarına, çoğu zaman ölümle sonuçlanan iş kazalarına ve sebeplerine, çalışanların ücret seviyelerine, yoksullukla mücadele edilmesine, çocuk işçilere, kadın emeğine ve toplumsal yapıya ayna tutulmuş ve elde edilen veriler aktarılmıştır.

Çalışmada ele alınan Aganta Burina Burinata eseri, döneminin çalışma ilişkilerinin incelenmesi ve birçok bilgi sunmasının yanı sıra hem sosyolojik açıdan hem de bireylerin psikolojik dünyalarının dışa aktarılması açısından birçok gerçekçi değerlendirmeyi kapsamaktadır. Bu bağlamda eseri, Türkiye emek tarihi çalışmalarının Toplumcu Gerçekçi yansımalarından birisi olarak değerlendirilebilmek mümkündür. Zira bireylerin içerisinde yer aldığı koşulların, yaşam mücadelelerinin hikâyeler üzerinden anlatıldığı eser, deniz ağaları/patronları ile olan mücadele üzerinden şekillenmiş ve deniz işçilerinin yaşamlarına dair gerçekçi bir bakış sunmuştur. Eser, zorlu koşullarda çalıştırılan ve emekleri sömürülen deniz işçilerine ve bu işçilerin iş kazalarıyla ve ölümlerle sonuçlanan hikâyelerine ayna tutmuştur. Ayrıca, bireylerin yaşam pratikleri içerisinde, iç dünyalarının yansıtılması açısından eserin etkili bir araç olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Eserde iyilik ve kötülük çatışmasının yer aldığı bölümlerde, iyi olarak tasvir edilen emekçi insanların yaşanan her türlü olumsuzluğa rağmen umutlarını kaybetmemeleri, merhametli tavırları ve iyimser olmaları eserin genel hatlarını oluşturmaktadır. Bu noktada, Halikarnas Balıkçısı'nın eseri kaleme aldığı döneme ilişkin bir ayna tutmasının ve denizde çalışma ilişkilerine dair bilgileri teknik bir gözle aktarmasının yanı sıra satır aralarında bütün olumsuzlukların yanında bir umudu aktardığını da söyleyebilmek mümkündür.

Çalışma genel olarak değerlendirildiğinde, gerçekçi ve teknik bir gözle kaleme alınan Aganta Burina Burinata eseri, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde hem bireye/topluma hem de çalışma ilişkilerine dair bir ayna tutmaktadır. Geçimini denizcilik sektöründen elde eden Ege Bölgesi'nde yaşayan insanların yaşam mücadelelerinin aktarıldığı eserde, çalışma koşullarına ve toplumsal yapıya ilişkin pek çok bilgi ele alınmış ve çalışma kapsamında detaylı bir şekilde aktarılmaya çalışılmıştır. Böylece, bu çalışmayla edebiyat ve çalışma ilişkileri üzerine gerçekleştirilen çalışmalara katkı sağlamak amaçlanmıştır. Ayrıca denizde çalışma ilişkileri kapsamındaki araştırmaların eksikliğine işaret edilmiş ve gerek geçmişte gerekse de günümüzde denizde çalışma ilişkilerine yönelik araştırmalara yoğunlaşılması gerektiğine dair bir sonuca ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- Berbercan, M. T. (2017). Akdeniz Kültürü Üzerine Bir Sözlükçü ve Etimolog: Halikarnas Balıkçısı. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 4(11), ss. 26-46.
- Bezirci, A. (2013). Rıfat Ilgaz. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

- Cengiz, E. (2009). Toplumsal Değişmeyi Edebiyat Üzerinden Anlamak: Akçasazın Ağaları'nda Kırsal Yapıda Dönüşüm ve Tarımda Kapitalistleşme Süreci Üzerine. *T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Çalışma Ekonomisi Bilim Dalı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Cengiz, M. (2015). Toplumcu Gerçekçi Şiir 1923-1953. 2. Baskı, İstanbul: Şiirden Yayıncılık.
- Çetinkaya, F. (2015). Halikarnas Balıkcısı'nın Hikayelerine Psikanalitik Yaklaşım. *The Journal of Academic Social Science Studies*, (41), ss. 505-527.
- Demirdağ, A. R. (2012). Halikarnas Balıkcısı'nın Doga-İnsan İkilemi Felaketler Romanı: Aganta Burina Burinata. *Çukurova Üniversitesi Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu Bildirileri*, Adana.
- Ercilasun, B. (2013). Türk Roman ve Hikâyesi Üzerine. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Felski, R. (2019). Edebiyat Ne İşe Yarar? Çev. Emine Ayhan, İstanbul: Metis Yayınları.
- Gider, M. (2017). Bâkî ve Fuzûlî Divanlarında Deniz Tasavvuru. *Külliyat Osmanlı Araştırma Dergisi*, (3), 2017.
- Hacısalıhoğlu, E. (2008). 1945-1960 Döneminde Türkiye'de Çalışma Yaşamının Orhan Kemal Romanlarında Temsili. *T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Çalışma Ekonomisi Bilim Dalı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Hacısalıhoğlu, E. (2020). Sosyal Politika, Sınıf ve Edebiyat: Biraradallığın Seyri ve Yeni Çalışmalar için Yöntemsel Sorular, Sorunlar. *Emek Araştırma Dergisi (GEAD)*, 11(17), ss. 227- 238.
- Halikarnas Balıkcısı (2018). Aganta Burina Burinata. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Hızlan, D. (2006). Aynadaki Bakışlar Kitaplar Kitabı. İstanbul: Doğan Kitapçılık.
- Hızlan, D. (2001). Düzyazı Ayracı Kitaplar Kitabı II. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- ILO (1999, 13 Aralık). Fishing among the Most Dangerous of All Professions. 20.11.2023 tarihinde https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_071324/lang--en/index.htm adresinden erişildi.
- Kabaklı, A. (1997). Türk Edebiyatı- V. Cilt, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Kayabaşı, Ö. (2011). 1960-1980 Arası Toplumcu Gerçekçilik ve Problemleri. *T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Kıbrıs, İ. (2004). Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kocabıyık, D. (2006). Necati Cumalı'nın Romanlarında ve Hikayelerinde Yapı ve Tema. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar.
- Makal, A. (2020). Emek- Sanat İlişkileri ve Türkiye'de Sosyal Politika Eğitiminde Sanatın Yerine İlişkin Özgün Bir Deneyim. *Emek Araştırma Dergisi (GEAD)*, 11(17), ss. 1- 26.
- Makal, A. (2008). Türkiye Emek Tarihinin Bir İzdüşüm Alanı Olarak "Edebiyat". *Çalışma ve Toplum Dergisi*, ss. 15-43.

- Moran, B. (1997). Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Müftüoğlu, G.B. Hacısalihioğlu, E. (2008). Emekçilerin Gündelik Hayatını Görünür Kılmak: “Bereketli Topraklar Üzerinde” ile 40’lı 50’li Yıllara Gerçekçi Bir Bakış. *Çalışma ve Toplum*, (3), ss.43-67.
- Naci, F. (2007). Yüz Yılın 100 Türk Romanı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Önal, M. (2011). Dil ve İletişim D. A. Özkale (Ed.), *Sanat ve İnsan*. Ankara: Kurgan Yayınları.
- Özçelebi, H. (2015). Türk Edebiyatında Toplumcu Gerçekçi Anlayışının Temelleri.
- Özyalçiner, A. (2012). Orhan Kemal Gerçekliğinin Önemi Ümit A. Ögütçü (Ed.), *Orhan Kemal*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Petrey, S. (1988). The Reality of Representation: Between Marx and Balzac. *Critical Inquiry*, (14), ss. 448-468.
- Saatçioğlu, E. (2016). Halikarnas Balıkçısı’nın Aganta Burina Burinata Romanını Ekoeleştirel Bakışla Okumak. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), ss. 581-600.
- Sarıççek, M. (2006). Reşat Enis Aygen Hikayeleri. *Türk Dili*, (649).
- Tilbe A., Tilbe F. (2015). Reşat Enis Aygen’in Afrodit Buhurdanında Bir Kadın Adlı Romanında Çalışma İlişkileri: Yazın Toplum Bilimsel Oluşumsal Yapısal Bir İnceleme. *Humanitas*, (5), ss. 187-216.
- Türkeş, A.Ö. (2011). Fethi Naci’nin Bakışıyla; Roman, Toplum, Siyaset ve İnsan Ş. Onaran, Ö. Kılıçarslan (Ed.), *Fethi Naci*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Ulukan, U. (2016). Balıklar, Tekneler ve Tayfalar: Türkiye’de Balıkçılık Sektöründe Çalışma ve Yaşam Koşulları. *Çalışma ve Toplum*, (1), ss. 115-142.
- Ulukan, U. (2017). Küçük Balıkçılık, Yoksulluk ve Kırsal Kalkınma. *Çalışma Ortamı*, (153), ss. 15-18.
- Ünlü M. (2009). Türkçede Öykü-Roman. İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- Yazıcı, N. (2002). Halikarnas Balıkçısı’nın Eserlerinde Tabiat. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.